

Utlåtande

15.02.2024

Ärende: VN /5137/2022

Arbetsgruppens begäran om utlåtande om en promemoria om skyldigheten enligt beredskapslagens att vidta förberedelser samt om allmänna utvecklingsbehov i fråga om beredskapslagen

Lausunnonantajan lausunto

Era synpunkter på promemorian om skyldigheten enligt beredskapslagen att vidta förberedelser

Personer med funktionsnedsättning är särskilt utsatta för faror och humanitära kriser då dessa ökar de hinder de står inför och minskar det stöd de vanligtvis kan förlita sig på. Dessa situationer ökar därmed personer med funktionsnedsättningar sårbarhet och begränsar deras delaktighet i samhället. Personer med funktionsnedsättning befinner sig därför i en mer sårbar position än resten av befolkningen innan, under och efter faror och kriser. Detta beror bland annat på att hjälpmedel och andra stöd- och vårdåtgärder kan gå förlorade i farosituationer, liksom möjligheten till service. Även sociala nätverk, till exempel till följd av familjemedlemmars dödsfall, kan ödeläggas. Likaså kan bristande kunskap om de specifika behoven hos personer med funktionsnedsättning hos regionala, nationella och internationella aktörer som är ansvariga för allmän hälso- och sjukvård, katastrofberedskap och humanitär hjälp vara av betydelse för hur väl denna grupp klarar av en krissituation.

Personer med funktionsnedsättning har rätt till skydd som tillhandahålls av staten och myndigheterna, särskilt i exceptionella farosituationer vars varaktighet inte kan förutses. Särskilt utsatta är personer med svåra funktionsnedsättningar, vars begränsade förmåga att röra sig väsentligt påverkar möjligheterna att rädda sig själva. Antalet äldre personer med funktionsnedsättning som bor ensamma hemma ökar dessutom ständigt till följd av vår åldrande befolkning. Det är därför viktigt att betona att myndigheter och bostadstjänsteleverantörer utformar lämpliga säkerhetsplaner som tar hänsyn till personer med funktionsnedsättning och deras förhållanden samt utarbetar detaljerade åtgärder för deras skydd.

Funktionshinderorganisationerna ska, i enlighet med FN:s funktionshinderkonventions 4.3 artikel, delaktiggöras i utformandet och genomförandet av lagstiftning och andra processer angående frågor som rör personer med funktionsnedsättning. Funktionshinderorganisationerna bör således beredas möjlighet att delta i beredskapsplaneringen. FN:s funktionshinderkonventions artikel 11 stadgar att Finland är skyldiga att vidta alla åtgärder som är nödvändiga för att säkerställa skydd och säkerhet för personer med funktionsnedsättning som är i risksituationer, där ibland väpnad konflikt, humanitära nödlägen och naturkatastrofer. Att säkerställa skydd och säkerhet för personer med

funktionsnedsättning involverar bland annat beredskapsplanering, kontinuitet i tjänster och verksamheter, funktionalitet i distributionssystem, kriskommunikation, återuppbyggnad och kristerapi.

Artikeln kan tolkas som att den kräver att Finland säkerställer, både i nationell praxis och i internationellt samarbete, att dess åtgärder är inkluderande och tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. De lagstadgade funktionshindersråden i välfärdsområden och kommuner är konkreta befintliga partners för att utveckla beredskapen. Funktionshindersråden fungerar som samarbetsorgan mellan funktionshindersorganisationer, myndigheter och beslutsfattare och främjar genomförandet av personer med funktionsnedsättning rättigheter. De påverkar planering, beslutsfattande och övervakning inom olika förvaltningsområden och lämnar förslag samt ger uttalanden och ställningstaganden.

Vilken är er bedömning av den gällande beredskapslagen som helhet och av hur lagen fungerar? Vad bör särskilt utvecklas i beredskapslagen?

Personer med funktionsnedsättnings behov tas i nuläget inte i tillräckligt beaktande på så sätt som FN:s funktionshinderkonvention kräver och detta bör tryggas på lagstiftningsnivå. Det är skäl att på en så konkret nivå som möjligt i lagstiftningen betona att personer med funktionsnedsättning och deras behov ska beaktas. Den nuvarande beredskapslagen har trätt i kraft före Finland ratificering av FN:s funktionshinderkonvention och Finlands åtaganden i konventionen bör därför beaktas i beredskapslagen och i all annan lagstiftning härnäst.

Det är viktigt att ha ett funktionshinderperspektiv i arbetet med beredskapslagen, särskilt vad gäller krisinformation, avbrott i elförsörjningen och kontinuiteten av tjänster inom social och hälsovården. Under pandemin avbröts viss funktionshinderservice i flera kommuner med hänvisning till epidemiläget utan separat beslut eller ersättande tjänster. Stängningen av dag- och arbetsverksamheter ledde till inkomstbortfall och ekonomiska problem. Kontinuiteten för tjänster som upprätthåller funktionsduglighet och livet för personer med funktionsnedsättningar samt främjar likabehandling måste säkerställas under undantagstillstånd. Under pandemin avbröts även nödvändiga tjänster, såsom rehabilitering, och i vissa familjer blev föräldrarna ansvariga för undervisningen av ett barn med funktionsnedsättning. Hos dessa barn observerades under hösten 2020 tydliga inlärningsbrister, vilket framhäver betydelsen av kontinuitet i tjänsterna för personer med funktionsnedsättning.

Som ett annat exempel förbjöds besök på boendeserviceenheter under pandemin med hänvisning till invånarnas och personalens hälsosäkerhet. Förbuden omfattade även livsviktiga fysioterapitjänster, tolkningstjänster och assistanstjänster. Alla boende hade inte tillgång till utrustning eller kunskap för att kommunicera på distans med sina närstående eller använda sig av webbtjänster. Särskilt för personer med intellektuell funktionsnedsättning, som ofta har små sociala nätverk, var detta bekymmersamt. Trots att de allmänna begränsningarna lättades kunde absoluta besöksförbud fortfarande gälla i boendeserviceenheter. Riksdagens biträdande justitieombudsman konstaterade i sitt avgörande 18.6.2020 att dessa kategoriska besöksförbud var olagliga.

Arbetsgruppens förslag att utsträcka det organisatoriska tillämpningsområdet för beredskapsskyldigheten enligt beredskapslagen till sammanslutningar som sköter offentliga förvaltningsuppgifter är viktigt för att trygga kontinuiteten i beredskapsplaneringen i samhället. Förslaget att utsträcka en allmän beredskapsskyldighet för lindrigare störningar än

undantagsförhållanden understödes. Dessa lindrigare störningssituationer kan orsaka stora svårigheter för personer med funktionsnedsättning och vikten av förberedelser för dessa situationer bör understrykas.

Finns det andra synpunkter som den organisation ni företräder särskilt önskar att ska beaktas i reformen av beredskapslagen?

I beredskapsplaneringen och dess utformning bör organisationer som representerar personer med funktionsnedsättning höras. Informationen och expertisen som finns hos dessa organisationer är av avgörande betydelse för att bevaka förändringar på fältet. Artikel 4.3 i FN:s funktionshinderkonvention ålägger att personer med funktionsnedsättning ska höras och aktivt delaktiggöras i utformandet och genomförandet av lagstiftningen och andra processer angående frågor som rör personer med funktionsnedsättning. Dessutom ålägger artikel 5 i FN:s funktionshinderkonvention Finland en skyldighet att trygga att alla människor är lika inför och enligt lagen och att alla utan någon diskriminering är berättigade till lika skydd och lika förmåner.

Krisinformation är avgörande i undantagsförhållanden och kriser. Informationen ska ges i realtid samt vara jämställd och tillgänglig. Utgångspunkten för skriftlig kriskommunikation är ett tydligt och begripligt standardspråk där man undviker specialterminologi och svåra språkstrukturer. Utöver ett tydligt och begripligt standardspråk behövs också kommunikation skrivet på ett lättläst språk som beaktar personer som har svårt att förstå även tydligt standardspråk. Av Finlands befolkning uppskattas cirka 11–14 %, dvs. 650 000–750 000 personer, behöva lätt språk. Orsaken till behovet kan vara till exempel en intellektuell funktionsnedsättning eller annan kognitiv skada, lässvårigheter, minnessjukdom eller att finska eller att svenska inte är personens modersmål.

Radion är ett viktigt medium i kriser och finländare uppmuntras att som en del av sin krisberedskap ha en radio hemma som inte är beroende av elnätet. För de finländare som inte kan ta del av ljudinnehåll till exempel på grund av hörselnedsättning är det viktigt att krisinformation också når dem i annan form, så som i textform, även om elnätet är utslaget. Den allmänna farosignalen är det primära sättet att förmedla snabb information om en förestående kris till befolkningen. Detta har kompletterats med andra metoder så som notiser i mobiltelefonen och information i tv-sändningar och text-tv. Om elnätet eller mobiltelefonnätverken är utslagna i en krissituation måste rätten till krisinformation tryggas på andra sätt.

Viktig samhällsinformation måste tillhandahållas på både finska och svenska utan dröjsmål. Detta gäller även alla tillgängliga former av språk, så som teckenspråk och lätt språk. Under coronapandemin teckenspråkstolkades myndighetsinformationen i realtid. Detta gjordes dock enbart på finskt teckenspråk och utan undertexter, vilket utelämnade användarna av finlandssvenskt teckenspråk och de hörselskadade som inte förstår teckenspråk. På samma sätt saknas ljudtextning fortfarande i nyhets- och aktualitetsprogram, vilket är ett problem då personer med synnedsättning i praktiken går miste om information på främmande språk de inte förstår. Detta är särskilt betydelsefullt i rådande samhällsklimat där vikten av snabb och tillgänglig information ökat. Krisinformation måste nå personer med funktionsnedsättning på ett jämlikt sätt oavsett deras modersmål. Detta är absolut nödvändigt för att alla ska kunna ta del av information på ett likvärdigt sätt på så sätt som stadgas i funktionshinderkonventionen. Tillförlitlig och tillgänglig information bidrar dessutom till psykologisk trygghet i vardagen, vilket ökar delaktigheten och krisberedskapen i samhället.

Rehn Dennis
SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf